

СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 373.3.015.3:159.942]:376

DOI <https://doi.org/10.12958/3083-6514-2025-3-185-193>

Макаренко Ірина Володимирівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри спеціальної освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

makarenkoirina2405@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8187-5217>

Маркотенко Тамара Савеліївна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри початкової освіти

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

tamaramarkotenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2157-3508>

Махукова Тетяна Віталіївна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри спеціальної педагогіки

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди,

м. Харків, Україна.

mahukova.t.v@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1921-4415>

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Постановка проблеми. Одним з важливих аспектів мовленнєвого розвитку є формування словникового запасу, зокрема засвоєння слів, що позначають емоційні стани людини. В молодшому шкільному віці відбувається активний розвиток усного мовлення, на основі чого відбувається оволодіння писемним мовленням. Практика показує, що багато дітей мають обмежений активний словник у сфері емоцій, часто не можуть чітко назвати чи описати власні почуття або емоційний стан інших. Це ускладнює не лише їхнє мовленнєве самовираження, а й процес соціалізації, взаєморозуміння з однолітками та дорослими, розвиток емоційного інтелекту.

Вивчення теорії та практики початкової ланки шкільної освіти дозволяє констатувати певні труднощі в збагаченні словникового запасу дітей словами тематичної групи «Почуття» і потребує цілеспрямованої педагогічної роботи, спонукає до ґрунтовнішого дослідження означеної проблеми.

У сучасному суспільстві, в якому інклюзивна освіта стала нормою й відображає загальнолюдські цінності рівності, поваги та прийняття різноманітності, актуальним завданням дидактики початкової освіти та спеціальної освіти є удосконалення методичної підтримки педагогів,

зокрема, вчителів інклюзивних груп, в адаптації методів мовленнєво-мовного розвитку дітей з функціональними мовленнєвими труднощами. Забезпечення індивідуального підходу при формуванні словника дітей з порушеннями мовлення на основі знань закономірностей онто- та дизонтогенезу мовленнєвої функції є цінною складовою професійної підготовки педагогів, здатних ефективно працювати в інклюзивному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування словникового запасу у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку стала предметом досліджень низки науковців, зокрема А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Іщенко, Т. Котик, К. Крутій, А. Маркової, Т. Піроженко, А. Самохвалової, Д. Хрипун та інших. Особливої актуальності набула інтеграція психолінгвістики та логопедії, яка знайшла своє відображення в роботах Є. Соботович, М. Шеремет, В. Тищенко, І. Марченко, Ю. Рібцун, Л. Трофименко, Ю. Коломієць, Н. Січкачук та ін. Автори доводять необхідність своєчасного виявлення відхилень й забезпечення корекції розвитку мовлення дітей, врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини та створення умов для її мовленнєвої активності.

Для дітей з нормальним мовленнєвим розвитком, важливість регулярних розмов про прочитане, побачене та почуте, обговорення нових слів у контексті реальних життєвих ситуацій вже є дієвими факторами позитивних мовленнєвих новоутворень. Науковці зазначають, що ранній початок навчання мови, включаючи активне спілкування з дитиною, читання їй книг та використання різних мовленнєвих ігор, позитивно впливає на формування словникового запасу. Автори виступають прихильниками цілісного підходу до формування мовно-мовленнєвої компетентності як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення та розвитку мовленнєвої особистості дітей молодшого шкільного віку (Державний стандарт початкової освіти, 2019).

При порушеннях мовленнєвого розвитку одним із ключових проявів є повільне, обмежене, якісне і кількісне накопичення словника, отже, робота з такими молодшими школярами потребує спеціальних корекційних підходів в формуванні лексичних значень й переводу пасивного словника в активний в ситуаціях спілкування.

Мета статті – проаналізувати особливості процесу розширення словникового запасу дітей словами тематичної групи «Почуття», визначити ефективні диференційовані методи і прийоми, спрямовані на формування у дітей умінь розпізнавати, називати та адекватно використовувати в мовленні слова, що позначають емоційні стани з урахуванням актуального стану сформованості мовлення у дитини для надання їй педагогічної допомоги при мовленнєвих функціональних труднощах.

Виклад основного матеріалу. Словниковий запас дитини є фундаментом для ефективної комунікації, адже чим ширший словник у дитини, тим легше їй висловлювати свої думки, почуття та потреби, розуміти інших. Діти з добре розвиненим словником легше адаптуються в соціальних групах, можуть брати участь у розмовах, обговорювати ідеї, що сприяє формуванню дружніх стосунків. Словниковий запас дитини дає можливість назвати та висловити свої емоції, краще розуміти та керувати ними, сприяє емоційній інтелектуальності. Широкий словник розширює можливості для творчого самовираження, будь то розповідь історій, написання віршів або просто цікава та насичена розмова.

Розуміння принципів формування словника у дітей є ключовим для багатьох аспектів їхнього розвитку. Це не просто питання кількості слів, які дитина знає, а глибоке розуміння того, як ці слова набувають значення, як вони використовуються в спілкуванні, і як вони впливають на когнітивний розвиток. Знання принципів формування словника дозволяє батькам та фахівцям (логопедам, педагогам) вчасно виявити можливі труднощі у мовленнєвому розвитку дитини та вжити необхідних корекційних заходів. Раннє втручання може значно покращити прогноз для дитини.

Відомо, що формування словника дітей здійснюється за певними *принципами*: екстралінгвістичний, синтагматичний, парадигматичний, функціональний і концептуальний (Державний стандарт, 2025).

Розглянемо зазначені принципи збагачення словникового запасу дітей дошкільного віку докладніше: 1) співвіднесення слова і реальної дійсності (предмета або малюнка цього предмета) у тлумаченні лексичного значення слова (екстралінгвістичний принцип); 2) з'ясування значення слова в його родовидових, синонімічних й антонімічних зв'язках, у його структурно-семантичних відношеннях зі спорідненими словами (парадигматичний принцип); 3) аналіз слова в його оточенні з іншими словами з метою виявлення валентних зв'язків (синтагматичний принцип); 4) дослідження вживаності слова у певних стилях (функціональний принцип); 5) уведення слова в контекст словосполучення, речення, складного синтаксичного цілого (контекстуальний принцип) (Крохмальна, Герич, 2018).

Формуванню в дітей уміння розпізнавати, називати та доречно вживати слова, що позначають емоційні стани, сприяють певні методи і прийоми. Представимо їх.

Словесні методи:

- Бесіда – педагог запитує про емоції героїв казки, малюнків, ситуацій; діти вчаться описувати почуття словами.
- Пояснення та коментування – педагог тлумачить нові слова (наприклад: «радість», «сум», «захоплення», «гнів») у доступній формі.
- Розповідання – створення коротких оповідок з використанням емоційної лексики.

Наочні методи:

- Ілюстрації (фотографії / картинки) з емоціями – діти розпізнають емоцію за виразом обличчя, позою тіла, кольором тощо.
- Піктограми емоцій – умовні позначення (наприклад, смайлики), які допомагають дітям ідентифікувати почуття.

Ігрові методи:

- Рольові ігри – діти «грають» різні емоції (наприклад: «Ти злий тигрик», «Весела мавпочка»).
- Дидактичні ігри (наприклад: «Впіймай емоцію» (діти показують відповідну картинку), «Як відчувається герой?» (визначити емоцію за ситуацією), «Що було б, якби...» (зміна емоційного стану в уявній ситуації)).

Методи арт-терапії:

- Малювання емоцій – дитина малює, як виглядає радість, страх, здивування тощо.
- Пісочна терапія / казкотерапія – через символи та образи діти вивільняють і називають свої почуття.
- Музикотерапія – прослуховування музики й обговорення, які емоції вона викликає.

Ці методи варто використовувати комплексно, з урахуванням вікових особливостей дітей.

Проблематика формування емоційно-оцінної лексики у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку (моторною алалією) розв'язувалась в спеціальній педагогіці в дослідженні Н. Січкачук (Січкачук, 2010). Науковиця обґрунтовує особливості застосування словесного методу в корекційно-розвитковій роботі, оскільки при порушеннях мовленнєвого розвитку в дітей дошкільного віку цей метод є ефективним на більш пізніх етапах корекції, педагоги на початковому етапі корекції обирають практичні й наочні методи. Назви емоцій – це символи внутрішнього стану дитини, який усвідомлюється через мовлення. Через вербальні вправи: аналіз контексту, обговорення ситуацій, пояснення формуються асоціативні зв'язки слів між мовленнєвою формою та емоційним станом, змістом. Така робота забезпечує розвиток мовної семантики. Семантико-комунікативне моделювання дозволяє

створювати ефективну комунікацію між дитиною й педагогом завдяки емпатії через рольові ігри до словесного опису ситуацій й обговорення вчинків героїв, що стимулює правильний вибір слова відповідно до емоційної оцінки (Полевикова, 2009).

Виділяється кількісна та якісна сторони процесу збагачення словника дітей. Щодо обсягу словника в дітей різного дошкільного віку на сьогодні немає обґрунтованих даних, адже обсяг живого індивідуального важко піддається виміру, кордони його рухливі, фіксувати його майже неможливо через велику невизначеність між тим, що дитина знає, розуміє і тим, що і як вона вживає в різних мовленнєвих ситуаціях. Кількісне зростання слівника дошкільників одного і того ж віку дуже різняться між собою тому, що це залежить від умов життя і виховання. Ми намагалися укласти словник-мінімум для характеристики почуттів людини. Представимо виокремлені нами почуття та слова, які їх позначають.

Слова-іменники:

- *радість*: щастя, веселощі, задоволення, захват;
- *сум*: смуток, горе, печаль, розпач, туга;
- *гнів*: роздратування, злість, лють, обурення;
- *страх*: тривога, жах, переляк, побоювання, боязнь;
- *подив*: здивування, враження, захоплення;
- *відраза*: огида, презирство, зневага;
- *заздрість*: ревності, невдоволення чужим успіхом;
- *сором*: ніяковість, збентеження;
- *задоволення*: спокій, врівноваженість, безтурботність;
- *любов*: ніжність, прихильність, турбота, приязнь.

Дієслова, що виражають почуття: *радіти, сумніватись, злитися, любити, ненавидіти, боятись, здивуватися, захоплюватися, розчаровуватися, соромитися, заздрити, співчувати, нервувати, тривожитися, надіятися, розслабитися, відчувати.*

Прикметники, що виражають емоції, почуття:

- *радісний, щасливий, веселий, захоплений, безтурботний.*
- *сумний, засмучений, розчарований, пригнічений.*
- *злий, роздратований, сердитий, розлючений, обурений.*
- *наляканий, зляканий, тривожний.*
- *здивований, вражений, приголомшений.*
- *закоханий, ніжний, пристрасний, відданий.*
- *роздратований, збентежений, стурбований, неспокійний.*
- *гордий, самовдоволений, самовпевнений.*
- *сором'язливий, ніяковий, несміливий.*
- *заздрісний, ревнивий.*
- *втомлений, виснажений, знесилений.*

Розглянемо кілька ігор, які допоможуть дітям краще розуміти наведені слова та висловлювати свої емоції:

Гра 1 «Назви почуття» (для найменших)

Мета: Розпізнавання та називання базових емоцій.

Матеріали: Картки з зображеннями різних облич, що виражають почуття (радість, смуток, злість, здивування, страх). Можна використовувати фотографії людей, ілюстрації з книг або навіть власні малюнки.

Як грати: Покажіть дитині картки по одній і просіть назвати почуття, яке зображено. Заохочуйте дитину імітувати вираз обличчя на картці. Обговорюйте, коли ми відчуваємо те чи інше почуття («Коли ми радіємо?», «Що може нас засмутити?»).

Можна запропонувати гру зі смайликами: «Вибери свій настрій» – дитина щодня показує, як почувається, «Емоційна гімнастика» – дитина відтворює емоцію на обличчі за смайликом, «Домалюй емоцію» – завдання намалювати обличчя до заданого смайлика.

Педагог при цьому може використати таблицю емоцій.

Позитивні емоції

Емоція	Смайлик	Пояснення
Радість		«Мені весело», «Я щасливий»
Захоплення		«Мені дуже подобається»
Спокій		«Я розслаблений», «Все добре»
Гордість		«Я задоволений собою»
Любов		«Я тебе люблю», «Я добрий»

Негативні емоції

Сум		«Мені сумно», «Я хочу плакати»
Страх		«Мені страшно», «Я злякався»
Гнів		«Я злюсь», «Я розсердився»
Сором		«Я розгублений», «Мені ніяково»
Здивування		«Ого!», «Не очікував!»

Нейтральні або змішані емоції

Зосередженість		«Я думаю», «Мені цікаво»
Втома / нудьга		«Я хочу спати», «Мені не цікаво»
Розчарування		«Не вийшло», «Я засмутився»

Гра 2 «Емоційне лото» або «Емоційне доміно»

Мета: Співвіднесення почуттів з ситуаціями або іншими почуттями.

Матеріали: Картки з зображеннями почуттів та окремі картки з ситуаціями, що їх викликають (наприклад, «День народження» – радість, «Розбита іграшка» – смуток).

Як грати:

Лото: Роздайте гравцям великі картки з різними емоціями. Ведучий витягує картки з ситуаціями, а гравці накривають відповідні почуття на своїх картках.

Доміно: Створіть набір доміно, де на одній половині буде зображення почуття, а на іншій – ситуація або інше почуття, яке може бути з ним пов'язане.

Гра 3 «Театр емоцій» або «Пантоміма почуттів»

Мета: Вираження почуттів через міміку, жести та рухи.

Матеріали: Список почуттів або картки з ними.

Як грати: Одна дитина витягує картку з назвою почуття (наприклад, «здивування», «сором», «захоплення») і без слів, за допомогою міміки та жестів, виражає цей стан. Інші гравці повинні відгадати, яке почуття показує актор. Потім можна обговорити, як виглядає людина, коли вона переживає це почуття, і які ситуації його викликають.

Гра 4 «Історії почуттів»

Мета: Розвиток вміння описувати почуття та їх причини.

Матеріали: Не потрібні, або можна використовувати картинки для початку історій.

Як грати: Почніть історію: «Одного разу дівчинка Марійка йшла додому зі школи і побачила... (продовжуйте, щоб створити ситуацію, що викликає емоції). Попросіть дитину продовжити історію, описуючи почуття героя: «Що вона відчула? Чому?»

Гра 5 «Термометр почуттів»

Мета: Градація інтенсивності емоцій.

Матеріали: Намальований термометр або смужка паперу з поділами. На поділах можна написати слова, що описують різну інтенсивність почуття (наприклад, для злості: «легке роздратування», «невдоволення», «злість», «лють», «гнів»).

Як грати: 1 варіант. Діти позначають, показують рухами, як почуваються зараз або як почувається персонаж.

2 варіант. Виберіть певне почуття (наприклад, «радість»). Запропонуйте дитині назвати різні ступені цього почуття і розмістити їх на «термометрі». Обговорюйте, що може викликати слабку радість, а що – величезну радість.

Гра 6 «Мішечок почуттів»

Мета: Розширення словника за рахунок синонімів та антонімів.

Матеріали: Мішечок, невеликі картки зі словами, що позначають почуття.

Як грати: Покладіть у мішечок картки зі словами-почуттями (наприклад, «веселий», «сумний», «злий», «спокійний», «зляканий»). Дитина витягує картку і називає синоніми до цього слова («веселий» – радісний, щасливий, життєрадісний) або антоніми («веселий» – сумний, невеселий).

Представлені ігри допоможуть не лише збагатити словник дитини новими словами, а й розвинути її емоційний інтелект, навчивши розпізнавати, висловлювати та керувати своїми почуттями, ігри сприяють вихованню уміння уважно слухати педагога, швидко знаходити відповідь на поставлене запитання, точно формулювати свої думки, застосовувати знання відповідно до поставлених завдань. Під час гри процес мислення протікає активніше, труднощі розумової праці дитина долає легше, не помічаючи, що її навчають, активно працює дитяча уява, пам'ять, посилюються емоційні та вольові прояви, дитина пізнає навколишній світ, шукає вихід з проблемної ситуації.

Дітям можна дати завдання, які передбачають:

- Складання асоціацій – до слова «радість», «страх», «сум» дитина підбирає кольори, звуки, предмети (радість – усмішка, сонце, свято, сміх, обійми, подарунок, друзі, веселощі; страх – темрява, крик, ніч, тривога, небезпека; сум – сльози, прощання, втрата, темні кольори тощо).
- Складання речень/історій із заданими словами-емоціями – наприклад, створення казки до почуття «радість»: У маленькому лісі жив Зайчик, який дуже мріяв навчитися стрибати високо, як кенгуру. Щоранку він тренувався біля лісової галявини, не втрачаючи надії. Одного дня йому вдалося підстрибнути так високо, що він дістав лапками до хмаринки! Зайчик сміявся від щастя – він відчував справжню радість, бо здійснив свою мрію.
- Зіставлення емоцій – наприклад: «Чим радість відрізняється від захоплення?», «Коли людина жадібна, а коли бережлива?».
- Малювання різних емоцій – «Як виглядає радість?», «Який колір має сум?».
- Завершення речення: «Я відчуваю злість, коли...», «Я сумую, коли...», Ми прийшли до бабусі з подарунками, бо хотіли ...». Це дозволяє дитині пов'язати емоцію з конкретною ситуацією та виразити її словами.

Плануючи словникову роботу з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку, педагогу слід ураховувати актуальний рівень сформованості у дитини звуковимовної сторони мовлення та складової структури слів. При достатньому рівні оволодіння значенням в імпресивному мовленні, частими є труднощі актуалізації знайомих слів за артикуляцією та складовою структурою. В таких іграх, як «Емоційне лото», «Театр емоцій», «Пантоміма почуттів», «Термометр почуттів» дитина з порушеннями мовлення почуває себе дуже комфортно, розкриваються її емоційний інтелект, почуття впевненості, оскільки в цих іграх домінує невербальна складова мовленнєвої діяльності. В інших випадках, педагог попередньо індивідуально відпрацьовує структуру й артикуляційно-звукове наповнення слів, які будуть запропоновані для засвоєння в іграх.

Цікавим для дітей є і складання словника емоцій (наприклад, створення тематичного міні словника зі словами: радість, гнів, сором, подив тощо).

Діти вчаться, наслідуючи дорослих, тому слід використовувати багатий словниковий запас для опису власних емоцій. Наприклад, замість «Я засмучений» можна сказати «Я відчуваю розчарування» або «Мені прикро». Це збагачує лексикон дитини та показує, що про емоції можна говорити різними словами.

Найкращий спосіб вивчити нові слова – це використовувати їх у реальних ситуаціях. Коли дитина відчуває певну емоцію, назвіть її: «Я бачу, ти *засмучений*, тому що іграшка зламалася», «Ти виглядаєш дуже *радісним*, коли граєшся з друзями». Це допомагає дитині пов'язати слово з конкретним переживанням.

Головне у роботі з дітьми створювати атмосферу довіри та відкритості, коли дитина не боїться говорити про свої емоції.

Висновок. Розширення, уточнення емоційної лексики в молодшому шкільному віці має ключове значення для формування мовленнєвої компетентності, емоційної чутливості та здатності дитини до ефективної взаємодії з оточенням. Розширення словникового запасу словами, що позначають почуття, забезпечує дітям можливість не лише краще розуміти власні емоції, а й висловлювати їх у зрозумілій формі, що сприяє розвитку емоційної саморегуляції та емпатії.

Практика показує, що діти значно активніше опановують нову лексику, коли педагогічна діяльність поєднує ігрові, наочні, словесні та арт-терапевтичні методи. Такий підхід робить навчальний процес природним, емоційно насиченим і доступним для сприйняття. Застосування ігор, тематичних вправ, асоціативних завдань та творчих форм вираження почуттів допомагає дітям закріплювати нові слова у власному мовленні, розвивати комунікативні навички й уяву.

Мовленнєвий розвиток молодших школярів нерозривно пов'язаний із загальним мовним середовищем: активність і чуйність дорослих, які вчасно озвучують емоційні стани, коментують почуття та використовують точні слова у спілкуванні, є важливою умовою формування емоційного словника дитини. Тому завданням сучасного педагога є створення сприятливого простору для мовлення, в якому дитина навчається не лише говорити, а й розуміти та відчувати мовлення як засіб вираження внутрішнього світу.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на порівняльне поглиблене вивчення процесу засвоєння емоційної лексики дітьми з порушеннями мовлення, що дозволить розробити та науково обґрунтувати корекційні програми в контексті надання логопедичної допомоги в інклюзивних класах закладів загальної шкільної освіти. Актуальним є аналіз вікової динаміки формування емоційного словника дітьми початкової школи, з урахуванням специфіки мовленнєвого розвитку й категорій освітніх труднощів. Важливим напрямом бачимо розроблення та апробацію інтегрованих програм, які поєднуюватимуть мовленнєвий і емоційний розвиток, включаючи мовні ігри, вправи на емоційну грамотність, а також елементи арт-терапії, казкотерапії та інших інноваційних методик.

Список використаної літератури

1. Державний стандарт початкової освіти від 24 липня 2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.07.2025).

2. Крохмальна Г. І., Герич Х. Т. Психолого-педагогічні засади роботи над збагаченням лексичного запасу молодших школярів на уроці української мови. *Молодий вчений*. 2018. № 10(1). С. 70–73. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(1)_18) (дата звернення: 19.07.2025).

3. Полевікова О. Шляхи збагачення словникового запасу першокласників. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. № 4. С. 72–77. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/NZTNPU_ped_2009_4_16.pdf (дата звернення: 19.07.2025).

4. Січкаччук Н. Д. Науково-теоретичне обґрунтування методики формування емоційно-оцінної лексики у старших дошкільників з моторною алалією. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2010. Вип. 16. С. 186–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2010_16_51 (дата звернення: 19.07.2025).

References

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity vid 24 lypnia 2019 r. № 688 [State standard of primary education dated 24 July 2019 No. 688]. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (Last accessed: 19.07.2025) [in Ukrainian].

2. Krokmalna, H. I., & Herych, Kh. T. (2018). Psykholoho-pedahohichni zasady roboty nad zbahachenniam leksychnoho zapasu molodshykh shkolariv na urotsi ukrainskoi movy [Psychological and pedagogical principles of enriching the vocabulary of junior schoolchildren in the Ukrainian language lesson]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 10(1), 70–73. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10\(1\)_18](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(1)_18) (Last accessed: 19.07.2025) [in Ukrainian].

3. Polevikova, O. (2009). Shliakhy zbahachennia slovnykovoho zapasu pershoklasnykiv [Ways of enriching the vocabulary of first-grade pupils]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohika – Scientific notes. Series: Pedagogy*, 4, 72–77. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/NZTNPU_ped_2009_4_16.pdf (Last accessed: 19.07.2025) [in Ukrainian].

4. Sichkarchuk, N. D. (2010). Naukovo-teoretychne obgruntuvannia metodyky formuvannia emotsiino-otsinnoi leksyky u starshykh doshkilnykiv z motornoju alaliieiu [Scientific and theoretical substantiation of the method of forming emotionally evaluative vocabulary in senior preschoolers with motor alalia]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 19. Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia – Scientific journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 19. Correctional pedagogy and special psychology*, 16, 186–193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2010_16_51 (Last accessed: 19.07.2025) [in Ukrainian].

Макаренко І. В., Маркотенко Т. С., Махукова Т. В. Диференційований підхід до формування словника почуттів у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивної освіти: теоретичний аспект та практичні поради

У статті розглянуто проблему збагачення словникового запасу дітей молодшого шкільного віку словами, що позначають емоційні стани, як один із ключових напрямів мовленнєвого та емоційного розвитку дитини. Підкреслюється, що молодший шкільний вік є сприятливим періодом для інтенсивного формування мовленнєвої компетентності, зокрема – в аспекті емоційної лексики, яка відіграє значну роль у процесі соціалізації, самовираження та розвитку емоційного інтелекту дитини.

Проаналізовано наукові підходи до питання формування словника в дітей з нормальним мовленнєвим розвитком та у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, навчання яких відбувається в інклюзивних класах закладів загальної шкільної освіти, визначено лінгвістичні принципи (екстралінгвістичний, синтагматичний, парадигматичний, функціональний, контекстуальний), що лежать в основі ефективного збагачення лексики дітей молодшого шкільного віку за вікової норми та спеціальні принципи, яким підпорядковується збагачення лексики дітей із порушеннями мовлення. Зроблено огляд методів і прийомів (словесних – бесіда, пояснення, розповідання; наочних – ілюстрації, піктограми емоцій; ігрових – рольові та дидактичні ігри; терапевтичних – малювання емоцій, пісочна терапія, казкотерапія, музикотерапія), які можуть бути ефективно використані педагогами у повсякденній роботі для формування в дітей уміння розпізнавати, називати та доречно вживати слова, що

виражають емоції та особливості використання словесних методів у роботі педагогів з дітьми з функціональними мовленнєвими труднощами.

Подано практичний матеріал: приклади лексичних одиниць різних частин мови (іменників, дієслів, прикметників), що описують почуття і які повинні бути в активному словнику дитини молодшого шкільного віку, та представлено ігри, що спрямовані на активізацію вживання лексики тематичної групи «Почуття» в мовленні. Наводяться приклади адаптацій для розв'язання цього завдання в умовах надання корекційної допомоги дітям молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення. Розглянуто особливості впливу ігор та ігрових завдань на мовленнєву активність, когнітивні та емоційні процеси дитини.

Ключові слова: теорія і методика викладання педагогіки початкової школи, інклюзивна освіта, діти молодшого шкільного віку з функціональними мовленнєвими труднощами, лінгводидактика, мовленнєвий розвиток, словниковий запас, емоційна лексика.

Makarenko I. V., Markotenko T. S., Makhukova T. V. A differentiated approach to developing the vocabulary of feelings in primary school children in the context of inclusive education: theoretical aspect and practical guidelines

The article addresses the issue of enriching the vocabulary of primary school children with words that denote emotional states as one of the key areas of children's speech and emotional development. It emphasizes that early school age is a favorable period for the intensive formation of speech competence, particularly in the domain of emotional vocabulary, which plays a significant role in the processes of socialization, self-expression, and the development of a child's emotional intelligence.

The study analyzes scientific approaches to vocabulary formation in children with typical speech development and in children with speech disorders who study in inclusive classrooms of general education institutions. It identifies linguistic principles (extralinguistic, syntagmatic, paradigmatic, functional, contextual) that underlie the effective vocabulary enrichment of primary school children in accordance with age norms, as well as specific principles guiding the vocabulary development of children with speech impairments. The article reviews methods and techniques – verbal (conversation, explanation, storytelling), visual (illustrations, emotion pictograms), play-based (role-playing and didactic games), and therapeutic (drawing emotions, sand therapy, fairy tale therapy, music therapy) – which can be effectively used by educators in their daily practice to help children learn to recognize, name, and appropriately use words that express emotions. Special attention is given to the use of verbal methods in the work of educators with children who experience functional speech difficulties.

The practical section provides examples of lexical units from various parts of speech—nouns, verbs, and adjectives – that describe emotions and should be included in the active vocabulary of primary school children. It also presents games aimed at encouraging the use of vocabulary from the thematic group «Feelings» in children's speech. Examples of adaptations are given for addressing this task within the framework of providing corrective support to primary school children with speech impairments.

The article explores the impact of games and play-based tasks on children's speech activity, cognitive development, and emotional processes.

Key words: theory and methodology of primary school pedagogy, inclusive education, primary school children with functional speech difficulties, linguodidactics, speech development, vocabulary, emotional vocabulary.

